

Испитни каталог за државну матуру
у школској години 2020/2021.

СРПСКИ ЈЕЗИК

Садржај

Увод.....	5
1. Подручја испитивања.....	5
2. Образовни резултати	6
2.1. Школски есеј.....	6
2.2. Књижевност и језик.....	6
3. Структура испита	10
3.1. Школски есеј.....	10
3.2. Књижевност и језик.....	10
4. Технички опис испита.....	11
4.1. Трајање испита	11
4.2. Изглед испита и начин решавања Школски есеј.....	11
4.3. Прибор.....	11
5. Опис бодовања	12
5.1. Вредновање првог испитног дела.....	12
5.2. Вредновање другог испитног дела (књижевност и језик).....	13
6. Врста задатака	14
6.1. Пример задатка есејског типа	14
6.2. Пример задатка вишеструког избора.....	16
6.3. Пример задатка кратког одговора.....	16
7. Савети наставницима	17
Литература	17

Увод

Српски језик на државној матури је обавезан предмет за ученике који похађају наставу на српском језику и ћириличком писму.

Кандидати полажу српски језик само на основном нивоу.

Испитни каталог за државну матуру из Српског језика темељни је испитни документ којим се јасно описује шта ће се и како испитивати на државној матури из овог предмета у школској години 2020/2021.

Испитни каталог садржи све потребне информације и детаљна објашњења о облику и садржају испита. Њиме се јасно одређује шта се од кандидата очекује на испиту.

Испитни каталог усклађен је с наставним планом и програмом за гимназије и стручне школе.

Испитни каталог садржи следећа поглавља:

1. Подручја испитивања
2. Образовни резултати
3. Структура испита
4. Технички опис испита
5. Опис бодовања
6. Врсте задатака
7. Савети наставницима

У првом поглављу (Подручја испитивања) наведена су подручја испитивања.

У другом поглављу (Образовни резултати) наведено је којим садржајима и вештинама кандидат мора владати да би успешно положио испит.

У трећем поглављу (Структура испита) описана је структура првог и другог дела испита.

У четвртом поглављу (Технички опис испита) наведено је трајање првог и другог дела испита, описан је изглед испита, објашњен је начин његовог решавања и наведен је дозвољени прибор.

У петом поглављу (Опис бодовања) описан је начин бодовања задатака у првом и другом делу испита.

У шестом поглављу (Врсте задатака) наведена су упутства и примери свих врста задатака који се појављују у испиту.

У седмом поглављу (Савети наставницима) наведени су савети који помажу наставницима у припремању кандидата за испит и испитна литература.

1. Подручја испитивања

Испитом из Српског језика проверава се употреба српског језика, знање из теорије и историје књижевности кроз способност писменог изражавања и читања с разумевањем. У складу с тим испит се састоји из два дела.

У првом делу испита проверава се писмено изражавање, а у другом знање о књижевности и језику.

2. Образовни резултати

У овом поглављу су за свако подручје испитивања наведени образовни резултати, односно конкретни описи онога што кандидат мора да зна, разуме и може да учини како би постигао успех на испиту.

2.1. Школски есеј

У првом делу испита проверава се писмено изражавање. У њему се примењују знања из теорије и историје књижевности, као и разумевање књижевних дела.

На плану писменог изражавања од кандидата се очекује да:

- уобличи мисли и сазнања у есеј и састави везани текст који има увод, разраду и закључак
- пише у заданим величинама (време, број речи)
- правилно користи стручну терминологију
- образлаже ставове одговарајућим доказима и цитатима
- објасни садржај, намену и поетску функцију задатог текста
- анализира садржај, структуру, израз и стилске карактеристике задатог текста
- опише главне карактеристике књижевног рода и врсте задатог текста
- повеже знања из историје књижевности са задатим текстом
- пише српским књижевним језиком према граматичким и правописним правилима
- јасно излаже своје мисли
- напише есеј према задатим смерницама
- пише уредно и читко.

Дела за школски есеј у школској години 2020/2021. за испит из Српског језика:

1. Народна лирска песма: Сунце се дјевојком жени
2. Лаза Костић: Santa Maria della Salute
3. Стеван Сремац: Зона Замфирова
4. Бранислав Нушић: Народни посланик
5. Алекса Шантић: Претпразничко вече
6. Владислав Петковић Дис: Тамница
7. Петар Кочић: Мрачајски прото
8. Иво Андрић: На Дрини ћуприја
9. Данило Киш: Рани јади
10. Десанка Максимовић: Тражим помиловање

2.2. Књижевност и језик

У другом делу испита проверавају се стечена знања из српског језика и књижевности. Од кандидата се очекује да:

- познаје дела, ауторе, периоде и поетику српске књижевности
- препозна историјске и теоријске карактеристике понуђених текстова
- уочи специфичности стваралаштва појединог аутора
- примени знања из језика на понуђеним текстовима.

Употреба српског језика проверава се у оба дела испита.

Од кандидата се очекује да:

- познаје основне лингвистичке појмове
- препозна фонетске и фонолошке јединице српског стандардног језика (гласове, слоге и акценте)

- разликује фонему, графему и морфему те их препознаје на примерима
- препозна на примерима, објасни и примени гласовне промене:
 - сибиларизацију
 - палатализацију
 - јотованье
 - непостојано а
 - једначење гласова по месту изговора
 - једначење гласова по звучности
 - испадање сугласника
 - алтернације ије/је/е/и
- на примерима препознаје моделе творбе речи (извођење, слагање и њихове комбинације)
- разликује граматичке категорије променљивих врста речи (род, број, падеж, лице, време, вид, начин, степен) и функционално их примењује
- анализира структуру реченице (предикат, субјекат, објекат, атрибут, апозицију и прилошке одредбе)
- препознаје врсте независно и зависно сложених реченица
- одреди и примени лексичко-семантичке појмове:
 - метафору
 - метонимију
 - синониме
 - антониме
 - хомониме
 - архаизме
 - историзме
- објасни значење честих фразема у српском језику
- разликује врсте позајмљеница

- примењује основне принципе правописа српског књижевног језика
- примењује функционалне стилове српског језика
- разликује књижевни од некњижевног текста
- на примерима препозна основне карактеристике дијалеката и њихов однос према стандардном језику
- познаје карактеристике и развој српског језика од деветог века до данас.

Теорија и историја књижевности се проверавају у оба дела испита.

На испиту се од кандидата очекује да:

- препознаје карактеристике књижевних родова и врста
- препознаје стилске фигуре, врсте риме, строфа и стихова
- разликује и анализира лирске, епске, драмске, књижевно-научне и публицистичке текстове
- објасни историјски развој лирике, епике и драме
- разликује историјске периоде српске књижевности: народну, средњовековну, књижевност седамнаестог и осамнаестог века, барокне тенденције у српској књижевности, просветитељство, романтизам, реализам, натуралистичке утицаје, модерну, књижевност између два светска рата, савремену књижевност
- објасни значај рада Ћирила и Методија
- интерпретира средњовековне текстове:
 - Свети Сава: Житије Светог Симеона
 - Теодосије: Житије Светог Саве
 - Јефимија: Похвала кнезу Лазару
 - Деспот Стефан Лазаревић: Слово љубве

- познавање споменика:
 - Мирослављево јеванђеље
 - „Запис Глигорија Дијака“
- интерпретира лирске народне песме:
 - Српска дјевојка
 - Сунце се дјевојком жени
- интерпретира епске народне песме:
 - Бановић Страхиња
 - Марко пије уз рамазан вино
 - Женидба краља Вукашина
 - Урош и Мрњавчевићи
 - Зидане Скадра
 - Диоба Јакшића
 - Ропство Јанковић Стојана
 - Женидба Милића барјактара
 - Кнежева вечера
 - Почетак буне против дахија
- интерпретира народне бајке:
 - Златна јабука и девет пауница
- познаје народне приповетке, пословице, загонетке и остале кратке народне умотворине
- интерпретира дела барокних писаца:
 - Гаврил Стефановић Венцловић: Беседе шајкашима
 - Захарије Орфелин: Плач Србији
- објасни значај просветитељских идеја Доситеја Обрадовића на темељу његових дела:
 - Писмо Харалампију
 - Живот и прикљученија
- интерпретира дела Јована Стерије Поповића:
 - Тврдица или Кир Јања
- познаје поетику српског романтизма
- објасни значај Саве Мркаља за реформу српске ћирилице
- познаје живот и дело Вука Стефановића Караџића и рад његовог сарадника Ђуре Даничића
- познаје живот и дело Петра Петровића Његоша: Горски вијенац
- интерпретира дела српских романтичара:
 - Бранко Радичевић: Ћачки растанак, Кад млидијах умрети
 - Ђура Јакшић: На Липару, Орао
 - Јован Јовановић Змај: Ђулићи, Ђулићи увеоци, Јутутунска народна химна
 - Лаза Костић: Santa Maria della Salute, Међу јавом и мед сном
- препозна карактеристике српског реализма у контексту европских реалистичких кретања
- познаје поетику српског реализма
- објасни значај рада Светозара Марковића
- интерпретира дела српских реалиста:
 - Јаков Игњатовић: Вечити младожења
 - Милован Глишић: Глава шећера
 - Лаза Лазаревић: Ветар, Све ће то народ позлатити, Први пут с оцем на јутрење
 - Симо Матавуљ: Поварета, Пилипенда
 - Стеван Сремац: Зона Замфирова
 - Бранислав Нушић: Народни посланик, Покојник
 - Војислав Илић: Сиво, суморно небо, У позну јесен, Запуштени источник

- Радоје Домановић: Данга, Вођа, Марко Краљевић по други пут међу Србима
- познаје поетику српске модерне
- објасни значај Антологије новије српске лирике Богдана Поповића
- интерпретира лирику српских модерниста:
 - Алекса Шантић: Претпразничко вече, Вече на шкољу, Моја отаџбина
 - Јован Дучић: Залазак сунца, Јабланови, Сунцокрети
 - Милан Ракић: Долап, Искрена песма, Наслеђе
 - Сима Пандуровић: Светковина, Родна грудa
 - Владислав Петковић Дис: Тамница, Нирвана, Можда спава
- интерпретира прозна дела српских модерниста:
 - Борисав Станковић: Коштана, Нечиста крв
 - Петар Кочић: Јазавац пред судом, Мрачајски прото
- познаје српску књижевност између два рата
- интерпретира дела:
 - Исидора Секулић: Госпа Нола, Писма из Норвешке
 - Вељко Петровић: Салашар
 - Растко Петровић: Људи говоре
 - Милош Црњански: Сеобе – први део
- интерпретира лирику:
 - Милутин Бојић: Плава гробница
 - Душан Васиљев: Човек пева после рата
 - Момчило Настасијевић: Туга у камену
 - Милош Црњански: Суматра, Стражилово
- познаје обележја савремене српске књижевности
- интерпретира књижевна дела:
 - Иво Андрић: На Дрини ћуприја, Проклета авлија
 - Владан Десница: Прољећа Ивана Галеба
 - Бранко Ћопић: Башта слезове боје
 - Меша Селимовић: Дервиш и смрт
 - Михајло Лалић: Лелејска гора
 - Добрица Ћосић: Корени
 - Александар Тишма: Употреба човека
 - Душан Ковачевић: Балкански шпијун
 - Данило Киш: Енциклопедија мртвих
- интерпретира лирику савремених српских песника:
 - Десанка Максимовић: Тражим помиловање
 - Стеван Раичковић: Камена успаванка
 - Миодраг Павловић: Реквијем
 - Васко Попа: Кора (Списак)
 - Бранко Миљковић: Ватра и ништа.

3. Структура испита

Испит из Српског језика састоји се из два дела. У првом делу испита проверава се писмено изражавање, у којем се примењују знања из теорије и историје књижевности, као и разумевање књижевних дела (школски есеј). У другом делу испита (књижевност и језик) испитују се стечена знања о српском језику и књижевности.

3.1. Школски есеј

У првом делу испита кандидати треба да напишу интерпретативни школски есеј ограничене дужине (од 300 до 400 речи) на основу одломка из књижевног дела. Кандидат у себи чита задани текст и према понуђеним смерницама пише есеј. У поглављу Опис бодовања приложена је скала за вредновање есеја са детаљним објашњењем. Интерпретативни школски есеј односи се на једно од испитних дела која се налазе у испитном каталогу. Из есеја кандидат може добити максимално 25 бодова.

3.2. Књижевност и језик

У другом делу испита проверава се стечено знање из српског језика и књижевности.

Табела 1. приказује структуру другог дела испита.

ВРСТА ЗАДАТАКА	БРОЈ ЗАДАТАКА	БРОЈ БОДОВА
Задачи вишеструког избора	40	40
Задачи кратког одговора	16	20
УКУПНО	56	60

4. Технички опис испита

4.1. Трајање испита

Испит из Српског језика траје укупно **240 минута**.

Први део испита (школски есеј) проводи се временски одвојено од другог дела и траје укупно **150 минута**.

Други део испита (књижевност и језик) траје укупно **90 минута**.

Време одржавања испита биће објављено у Водичу кроз испите државне матуре и на мрежној страници НЦВВО-а (www.ncvvo.hr).

4.2. Изглед испита и начин решавања Школски есеј

Кандидати добијају сигурносну кесицу у којој је испитна књижица, лист за концепт и два листа за оцењивача. Од кандидата се очекује да пажљиво прочитају упутства за писање есеја. У испитној књижици налази се одломак из књижевног дела на основу којег кандидати пишу есеј према понуђеним смерницама. Кандидати могу користити лист за концепт, али на крају есеј морају читко да препишу на лист за уредно писање.

Књижевност и језик

Кандидати добијају сигурносну кесицу у којој се налази испитна књижица и лист за одговоре. Од кандидата се очекује да пажљиво прочитају и следе упутства за решавање испита.

У задацима вишеструког избора треба изабрати један тачан одговор између четири понуђене могућности.

У задацима кратког одговора кандидат на постављено питање треба да одговори са највише четири речи.

Укупан број бодова у другом делу испита је 60.

4.3. Прибор

На испиту из Српског језика кандидати могу да користе искључиво хемијску оловку која пише плавом или црном бојом.

5. Опис бодовања

Укупан број бодова на оба дела испита је 85.

5.1. Вредновање првог испитног дела

Табела 2. Основна табела елемената вредновања

ОЗНАКА	ЕЛЕМЕНТ ВРЕДНОВАЊА	КАТЕГОРИЈЕ	ОПИСИВАЧИ	ПРОЦЕНТИ У УКУПНОМ БРОЈУ БОДОВА
А	ЧИТАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ ТЕКСТА	А1	Смештање полазног текста у књижевноисторијски контекст	64%
		А2	Општа обележја полазног текста	
		А3	Разумвање и познавање полазног текста	
		А4	Синтеза аргумената, мишљења, ставова и читатељског искуства	
		А5	Поткрепљеност тврдњи	
Б	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	Б1	Садржајно обликовање текста	16%
		Б2	Смисленост и логичност текста	
		Б3	Прикладан стил	
Ц	УПОТРЕБА СРПСКОГ ЈЕЗИКА	Ц1	Правописна тачност	20%
		Ц2	Граматичка тачност	
		Ц3	Лексичка тачност	
УКУПНО				100%

Успешно написан есеј доноси 25 бодова.

Есеје вреднују оспособљени оцењивачи према јединственој скали за процену.

Посебне ситуације у оцењивању

Школски есеј биће оцењен са 0 (нула) бодова ако:

- кандидат на лист за уредно писање уноси неприкладне садржаје
- кандидат користи непристојне речи
- се директно обраћа оцењивачу
- пише вицeve или песме
- црта на листу за одговор
- је промашио тему
- има недовољан број речи (дозвољено је одступање 10 % од задатог броја речи)
- је рукопис потпуно нечитак
- је есеј написан великим штампаним словима.

Пример скале за вредновање есеја може се наћи на мрежној страници НЦВВО-а уз објављене проведене испите из Српског језика.

5.2. Вредновање другог испитног дела (књижевност и језик)

Успешним решавањем друге испитне целине кандидат може остварити максимално 60 бодова. Сваки тачно означен одговор доноси један бод. Овај део испита вредноваће се оптичким читачем, а задатке отвореног типа вредноваће за то оспособљени оцењивачи. У испиту неће бити негативних бодова, што значи да се нетачни одговори неће одузимати од тачних.

6. Врста задатака

У наставку се налазе примери појединих врста задатака. Уз сваки пример задатка понуђени су упутство, тачан одговор (или више њих), образовни резултат и начин бодовања.

6.1. Пример задатка есејског типа

Пажљиво прочитајте наведени текст и смернице за писање школског есеја.

Свој школски есеј обликујте као заокружену целину с **уводом, разрадом и закључком**.

Пазите да Ваш школски есеј буде **правописно и граматички тачан**.

У свој школски есеј уврстите све смернице.

Редослед понуђених смерница не обавезује Вас у обликовању школског есеја.

ТЕКСТ

Мушкарци обично слабо разликују боје, али један такав незнајша у бојама какав је био мој дјед, е, таквог је било тешко наћи. Његов спектар сводио се на свега четири основне боје, а оно остало – то није ни постојало или се сводило, у најмању руку (ако је чича добре воље!), на неки врло неодређен опис: „Жуто је, а као и није жуто, него нешто онако – и јест и није.”

Због дједове тврдоглавости у погледу боја, и ја сам, већ на првом кораку од куће, упао у неприлику.

Било је то у првом разреду основне школе.

Негдје средином године учитељица нам је причала о вуку, те живи овако, те храни се онако, док ће ти одједном упитати:

– Дјецо, ко зна какве је боје вук? Ја први дигох руку.

– Ево га, Бранко ће нам казати.

– Вук је зелен! – окидох ја поносито. Учитељица се трже и зачуђено надиже обрве.

– Бог с тобом, дијете, гдје си то чуо?

– Каже мој дјед – одвалих ја самоувјерено.

– Није тачно, вук није зелен.

– Јесте, зелен је! – неочекивано се узјогуних ја као прави унук честитог дједа Раде.

Учитељица ми приђе сасвим близу, љутито узрики у моје лице и повуче ме за уво.

– Кажи ти своје мудрому дједу да то није истина. Вук је сив. Сив, запамти.

Скоро плачући отклипао сам тога дана кући и шмрцајући испричао дједу све што се у школи догодило.

Ни слутио нисам каква ће се бура око тога подићи.

Шта! Пред читавим разредом његовог унука, миљенца, теглити за уши, а уважену старину поспрдно назвати мудрим, боље речено, будалом! Дотле смо дошли? И још рећи да вук није зелен већ некакав... хм! Е, то не може тек тако проћи.

Сјутрадан, пушући попут гуска, дјед је доперјао са мношћом у школско двориште и пред свом дјечурлијом разгаламио се на учитељицу:

– А је ли ти, шишковице, оваква и онаква, ти ми боље од мене знаш какав је вук, а? Није зелен? Пази ти ње! Ја се с вуцима родио и одрастао, читавог вијека с њима муку мучим, а она ти ту... По тури би тебе требало овим штапом, па да се једном научиш памети.

Извика се дјед, расплака се учитељица, а ми, ђаци, од свега тога ухватисмо неку вајду: тога дана није било наставе.

Већ следећег јутра дједа отјераше жандарми. Одсједи старина седам дана у среској „бувари”, а кад се врати, ублиједио и мучаљив, он ми навече попријети прстом.

– А ти, језичко, нек те ја још једном чујем да блејиш какав је ко, па ћу ти ја показати. Вук је зелен, хех! Шта те се тиче какав је вук.

Бранко Ћопић, Башта слезове боје

Интерпретативни школски есеј Смернице за писање школског есеја

1. Представите дело Башта сљезове боје Бранка Ћопића у књижевноисторијском контексту.
2. Прикажите композицију збирке приповедака.
3. Окарактеришите лик деде и објасните да ли је он стварно био такав „незнајша“ у бојама.
4. Протумачите функцију наравице у првом лицу и симболику наслова приповетке.
5. Образложите своје тврдње и поткрепите их одговарајућим цитатима.

6.2. Пример задатка вишеструког избора

Задатак вишеструког избора састоји се од упутства (у којем је описан начин решавања задатка који је заједнички за све задатке тог типа у низу), основе (питања) те четири понуђена одговора од којих је **један** тачан.

У следећем задатку од више понуђених одговора само је један тачан.

Тачан одговор треба да се означи знаком X на листу за одговоре.

Како се зову позајмљенице из руског језика?

- A.** германизми
- B.** турцизми
- C.** русизми
- D.** англицизми

ТАЧАН ОДГОВОР: C

ОБРАЗОВНИ РЕЗУЛТАТ: познавање позајмљеница
БОДОВАЊЕ:

1 бод – тачан одговор

0 бодова – нетачан одговор, неодговорено или је означено више одговора

6.3. Пример задатка кратког одговора

У следећем задатку одговорите кратким одговором (с највише четири речи).

Одговор упишите **искључиво** на предвиђено место у испитној књижици.

Не попуњавајте простор за бодовање.

Пажљиво прочитајте текст:

„Доиста ми је Душанов законик помогао да изразим нека своја искуства, негодовања, самилост, који нису везани само за Душаново време.“

Како се зове збирка песама Десанке Максимовић у којој се она упушта у лирске дијалоге са царом Душаном?

ТАЧАН ОДГОВОР: Тражим помиловање

ОБРАЗОВНИ РЕЗУЛТАТ: познавање стваралаштва Десанке Максимовић

БОДОВАЊЕ:

1 бод – тачан одговор

0 бодова – нетачан одговор или неодговорено

7. Савети наставницима

Подстичите код ученика креативност и самовредновање.

Будите сусретљиви и отворени према ученичким питањима.

Негујте код ученика љубав према српском језику и писму.

О свим питањима везаним за државну матуру информишите се на веб страници НЦВВО-а и упутите на то ученике.

Литература

1. Љиљана Николић – Босиљка Милић: Читанка за 1. разред средње школе, Београд, 2004.
2. Наташа Станковић-Шошо – Милица Стојановић – Љиљана Бајац: Читанка са књижевнотеоријским појмовима за први разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2015.
3. Бошко Сувајцић – Милица Стојановић – Љиљана Бајац: Читанка са књижевнотеоријским појмовима за други разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2015.
4. Мина Ђурић – Милица Стојановић – Љиљана Бајац Николић: Читанка са књижевнотеоријским појмовима за трећи разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2017.
5. Милица Стојановић – Љиљана Бајац Николић: Читанка са књижевнотеоријским појмовима за четврти разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2017.
6. Милица Стојановић – Љиљана Бајац: Граматика српског језика за први разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2015.
7. Милица Стојановић – Љиљана Бајац: Граматика српског језика за други разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2015.
8. Милица Стојановић – Љиљана Бајац Николић: Граматика српског језика за трећи разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2016.
9. Милица Стојановић – Љиљана Бајац Николић: Граматика српског језика за четврти разред гимназија и средњих стручних школа, Загреб, 2017.
10. Предраг Пипер – Иван Клајн: Нормативна граматика српског језика, Нови Сад, 2013.
11. Митар Пешикан – Јован Јерковић – Мато Пижурица: Правопис српског језика, Нови Сад, 2018.

